

## LUKÁTS JÁNOS

### „Példából valóság legyen...”

#### Általános iskolai tankönyveink vilásképe 1947 és 1955 között

Fennállásának ezerszáz éve alatt Magyarország történelme, társadalomtörténete, de még országhatára is, talán soha nem változott olyan rohamos gyorsasággal, olyan kiszámíthatatlanul és olyan tragikus fordulatokat véve, mint az 1940-es években. Az egyetlen évtizedet is több fordulópont, szakadék, az újrakezdés kényszere és lehetősége szabdalta rövidebb szakaszokra. Nem volt ez másképp – a kortársak hamarosan megtapasztalták – a következő években sem. 1945 – bármilyen néven nevezzük is – alapjaiban és elveiben más, a korábbitól eltérő, összetéveszthetetlen, felcserélhetetlen nézeteket, tevékenységi módokat alakított ki, követelt meg. E változások – hosszabb-rövidebb idő után – természetesen az iskolai tankönyvekben is tükröződtek.

A háborút követő első években, a hagyomány folytatásaként külön tankönyv készült a városi és külön a falusi iskolák számára. Ez utóbbi közelebb állt a természethez, a mezőgazdasági munkákhoz, többet megőrzött a hagyományos népi kultúra elemeiből. Az *Első könyvünk* természetesen az írni és olvasni tanítás elemei vezették be, ezt az olvasmányok, majd az eredeti (szerzői) szövegek követték.

A falusi iskolák első olvasókönyvében a legelső szöveg a hagyományokhoz kapcsolódást szolgálta: a *Mennyből az angyal* kezdetű karácsonyi ének volt (az első félév végére, december tájára kerültek az első osztályosok az írni-olvasni tudás birtokába). Ezt rögtön néhány sor, a Kis karácsonyi ének követi, Ady Endre emlékezése a gyermekkori karácsonyokra. A továbbiakban Pósa Lajos verse (*Hintázó*) és Benedek Elek sorai következnek nagyapóhoz, és sok vers (hét) a népszerű piarista papköltő, Sík Sándor tollából. Petőfi *Nemzeti dala*, Kölcsey *Himnusza* mellett Csokonai *A szabadsághoz* c. költeménye található, Ady *Az én apám* c. írása valójában a *Proletár fiú* versének egy szakasza. (Gyakran találkozunk versrészlettel, amely értelmező címváltoztatással jelenik meg, a szerzők nevét pedig többnyire csak a tartalomjegyzékben tüntetik fel.) De helyet kap Weöres Sándor *Ó, ha cinke volnék*, József Attila *Altató* c. költeménye, és Móricz Zsigmond vidám gyermekrímei is, a *Disznók az esőben*.

A prózaírók közül Móra, Gárdonyi, Benedek Elek, Szász Károly írásait közli a könyv, valamint Volly István népmesegyűjtéséből ad részleteket és az ún. *Nagyszalontai gyűjtemény*ből. A dalok Kodály Zoltán és Ádám Jenő feldolgozásából valók, együtt találjuk a kottát és a szöveget. A 88 írásnak közel fele vers, népdal mondóka. Idegen szerző műve nem szerepel a falusi *Első könyvünk*ben.

A városi általános iskoláknak kiadott *Első könyvünk* szintén egy Pósa (*Van egy kosár*) és egy Ady verssel indul (*Tegnap harangoztak*, – ez a Kis karácsonyi ének címváltozata), új szerzőként megjelenik Babits Mihály, Zelk Zoltán, Egri György. Csokonai,

József Attila és Weöres Sándor írásai a tankönyvekben mindvégig megtalálhatók, Petőfi életműve pedig egyre nagyobb arányban lesz jelen. Petőfi versei között (hét) többségben vannak a természetet idéző írások (*Mi kék az ég!*, *A nap*, *Ki a mezőre*, stb.), az egy *Honfidal* tartozik egyértelműen hazafias versei közé, a *Tüzesen süt le...* pedig valószínűleg a János vitéz kezdő sorait rejti. Zelk Zoltán később a tankönyvek kedvelt szerzője lesz, a *Tavaszi dal* máig ismert gyermekverseinek egyike. Jankovich Ferenc a „*Sej, a mi lobogónkat...*” kezdetű ifjúsági, mozgalmi dal szövegét írta, a dal a kottával együtt a könyv elején található.

A prózai szövegek között – írásban és képből – feltűnik már az Előre felirat, mint iskolai díszítő elem (az úttörők korabeli köszöntése volt), a „Magyar élmunkás 1949” jelvény, a *Február 1.*, a *Köztársaság ünnepe* c. olvasmány. Az új címeres (sarló-kalapácsos, búzakalászos) magyar és a szovjet zászló mindig együtt szerepel. Olvashatjuk az *Előre az öt éves tervért*, az *Éljen Sztálin*, a *világ dolgozóinak nagy vezére és tanítója* jelszót, láthatunk a szövegben Sztálin és Rákosi arcképet, ábrázolást a magyar néphadseregről. A szöveges részhez *Számtanpéldák gyűjteménye* csatlakozik (95 oldal), ennek alcíme: *A Szovjetunióban használt számtankönyvek alapján készült*. Mindez a szöveg-kép együttes arra utal, a városi iskolák számára már új politikai, társadalmi mondanivaló megismertetését is célul tűzte a tankönyvszerkesztői akarat.

A *Második könyvünk* falusi változata az évszakok szerint rendezte 237 írását (ezt követi a 98 oldalas számtankönyv). Igényes a kötet verskínálata, Petőfi vezet itt is, tíz verssel. A Petőfi versek mind a négy évszakhoz kapcsolódnak. Családi hangulatot sugároz az *Anyám tyúkjá* és az *Arany Lacinak*, márciusra esik *A magyar nép* c. vers. Arany János és Csokonai mellett néhány ritkán szereplő költő neve bukkan fel: Reviczky Gyula, Amadé László egy-egy verssel, a közelmúlt jelesei: József Attila, Babits, Radnóti, a kortársak közül Illyés Gyula, Weöres Sándor és Zelk Zoltán. Megjelenik egy klasszikus és két kortárs orosz, illetve szovjet költő: Puskin, valamint Iszakovszkij és Trutnyeva. (Iszakovszkij versét mind a falusi, mind a városi tankönyvváltozat közli, *Itt nyugszik egy vöröskatoná* címen, a vers azonban hamarosan más fordításban, *Egy vöröskatoná sírjánál* címen is közlésre került. A fordító nevét – sajnos – egyik változat mellett sem olvashatjuk.)

A prózaírók közül Urbán Ernő két írása szerepel, itt jelenik meg a későbbi években népszerű tankönyvszerző, Fodor Viktória, de Móricz Zsigmond írásait is tanulhatta a másodikos vidéki diák. Az orosz-szovjet írók közül Alekszej Tolsztoj, Solohov és Gorkij írása olvasható, de szerepel Oszejeva, a kortárs ifjúsági író, Kononov, aki számos apró elbeszélést tett közzé Leninről. A tankönyv „szovjet tankönyv nyomán” közöl írást az elefántról, illetve a seregélyről. A politikai élet szereplőit a *Feldíszítjük a tantermünket* (Lenin, Sztálin és Rákosi arcképével), *A szovjet pionírok*, a *Tanul az apám* (Rákosi Mátyás könyvét olvassa esténként) és a *Rendőr a népi demokráciában* c. olvasmány mutatja be, illetve népszerűsíti.

A *Második könyvünk* városi változata lényegében megegyezik a falusi változattal, többetként olvasható Paku Imre és Ságvári Endre (munkásmozgalmi mártír, + 1944) egy-egy írása, valamint három bolgár partizántörténet, Hadzsimarcsev tollából. Egyre több az illegális munkásmozgalmat, a felszabadulást és a formálódó szocialista társadalmat bemutató írás: *Új országot építünk*, *Ságvári őrs*, *Ságvári pajtás család*, *Rákosi*

Mátyás, mindnyájunk édesapja, *A Magyar Dolgozók Pártja az öt éves tervben villanyt ad minden falunak!*, *Hogyan éltek a munkások régen, hogyan élnek a munkások ma?* A „Vörös Csepel”, *Az élmunkásnő*, *Felszabadultunk*, *Május 1.*, *a munka ünnepe*, illetve *Micsurin gyümölcsfái*. (Némi magyarázat: Rákosi Mátyás a kommunista párt, vagyis a Magyar Dolgozók Pártja főtitkára, az ifjúsági mozgalomban az úttörők alapszervezete az őrs, a fiatalabb kisdobosoké a pajtáscsalád, Micsurin orosz-szovjet biológus.)

A *Harmadik könyvünk* vidéki diákjainak igen szép olvasmánykínálatot nyújt a XIX-XX. századból. Petőfi: *Szülőföldemen* c. verse a könyv első oldalán olvasható, a természet, az évszakok, a napszakok versei mellett találhatjuk a *Fekete kenyér*, a *Meddig alszol még, hazám?*, a *Nemzeti dal*, a *Vasúton* címűeket, valamint a *Kukorica Jancsi beáll katonának* és a *János vitéz Óriásországban* c. versrészleteket. „Új költő” Vajda János (két verssel), Kassák (emlékverssel édesanyjáról) és Vörösmarty (Szózat). Az egyetlen külföldi költő Majakovszkij (*Májusi dal*). A versekhez több ének társul, az *Úttörő induló* (Kodály Zoltán), a *Drága föld, szülőhazámnak földje* kezdetű (Dunajevszkij), *A munkásoké a jövő* (Szabó Ferenc) és a *Lenin dal* (A rablánc a lábom nehéz volt). A tankönyv utolsó lapján *A köztársaság dala* olvasható-énekelhető (Méhul, XVIII-XIX. századi francia zeneszerző indulójára Raics István írt aktuális magyar szöveget – a dal 1949 után nem hangzott el többet nyilvánosan).

Ígéretesen bővül a tankönyv prózaolvasmányainak a sora is: Jókai, Móra és Gárdonyi mellett Hermann Ottó, Mikszáth és Tömörkény, a kortárs Koroda Miklós és Szondy György neve bukkan fel. A dán Andersen valamint az orosz Permjak, Bianki és Makszimov (*Szövetkezet Gazdagfalván*) írása szerepel, valamint orosz, grúz és ukrán népmesék. A magyar történelemről szóló olvasmányok között először jelenik meg írás *A Magyar Tanácsköztársaság* címen.

Amíg tehát egyrészt a magyar kultúra és irodalom legjobb hagyományai elevenednek meg a tankönyv lapjain, másrészt növekvő mértékben jelenik meg a megváltozott társadalmi berendezésű ország új arculata és új vezetői (illetve egyetlen vezetőjeként: Rákosi Mátyás).

A *Harmadik könyvünk* városi kiadása (megjelent 1950-ben) azonban már komoly változást mutat. Évszakok helyett „havi bontásban” kapjuk kézbe az olvasmányok kibővült kínálatát. Petőfi tizenöt verse közül *A magyar nép* a kötet beköszöntő, a *Szülőföldemen* a záró költeménye. A *Ha majd...* lakonikusan rövid cím *A XIX. század költői* egyik részletét rejti (Ha majd a bőség kosarából...). Hasonlóképpen különös című Arany János verse: *Őszbecsavarodott...* (így, egybe írva, valójában a *Toldi estéje* kezdő sorai). Sajátos hangulatú Zelk Zoltán *Lehel-tér* c. verse, ez a „szocialista impresszionista” írás.

Több külföldi költőtől olvashatunk, elsősorban oroszoktól szovjetektől. Puskin és Majakovszkij egy-egy verssel szerepel, a kortársak közül Vohmencov (*Bő termés*), Kolasz (*A patak*), Mársák (*A jövő erdeje*) versei közel állnak a 8-9 éves gyermek gondolkodásához. A lengyel Jeslonovski *A traktorosok dala* c. verse tréfás párhuzam a gépek és a lovak között, Rajevszkij (két verssel szerepel) *Hetest kaptam*-ja pedig egy örömteli iskolai élmény. (A verset később a magyar diákolvasó számára jobban értelmezhető *Ötöst kaptam* címen is közölték.) Iszajev *Május elseje* c. ódája éveken át ünnepi műsorok sikerverse volt (*Daloljál, földem. Tavasz van!*).

Váratlanul megjelentek azonban a könyvben az „új idők” magyar költői, verseik a későbbi hivatalos magyarországi ünneprendhez igazodtak. November 7-e táján olvashatta a harmadikos városi diák Benjámín László *Vörös Hadsereg* c. versét, álljanak itt a költemény záró sorai: „A Vörös Hadsereg nyomán az / élet derűje int / a víg szabadságot tanulják / fiaink, lányaink. / Munka dicséri, zengi ének / a népek seregét s a népek / vezérét, nagy Sztálint”. Sztálint számos költő megénekelte, születésnapján (december 21.) emlékezik róla Madarász Emil *Kreml* c. költeménye, érdemes teljes egészében megismerni: „Cédrusfák sorban s tűzpiros virágok / zölden regélnek álmódó fenyők. / Augusztus-estén csendesesen megállott / Egy kisfiú a Kreml fala előtt. / – Itt lakik Sztálin! – mondta halk suttogva / Az ezredéves bástyasor alatt / És kis keze gyengén megsimogatta / Az égigérő óriás falat.” Kétségkívül nagy érzelmi töltésű vers! A korabeli magyar politikai élet legellentmondásosabb ünnepe március 21-e volt, a Tanácsköztársaság kikiáltásának évfordulója (1919). A proletárdiktatúra valódi politikai és katonai vezetőjének nevét – szovjet-magyar közmegegyezéssel – se le nem írták, se ki nem mondták. Magáról a történelmi eseményről azonban megemlékeztek, e célra kiválóan megfelelt Kónya Lajos (nyúlfarknyi) verse, amely éveken keresztül állt a tankönyvek tavaszi kínálatában. A címe: *Hulljon a fény...* „Hulljon a fény és bimbózzék az ág / gyárak zengjék és dübörögje traktor / és viruljon ki minden pusztaság – / emlékezzék a dolgozó rád, nagy kor, / anyánk: Magyar Tanácsköztársaság!”

Április 4-e a háború magyarországi befejeződésének a (megegyezésen alapuló) emléknapja felszabadulásként élt negyvenöt év szóhasználatában, munka- és iskolaszünet volt, katonai díszszemlével. Benjámín László verse egy évtizedeken át hirdetett jelszóra „vezeti ki” ünnepi versét, amelynek így hangzott a záró szakasza: „... talpára állt már ez a nép. / A népek tépett koldusából / így nő a földön példakép. / Népek testvére, Magyarország! / Példádból valóság legyen, / S mindennapos harcodat kísérje / Mindennap győzelem”. Május 1-je, a munkásosztály nemzetközi ünnepe (Madarak és fák napja néven nem volt ismeretlen Magyarországon sem) szintén munka- és iskolaszünet, felvonulás. Kónya Lajos a Bányászdalban a legnehezebb munkáról a legvidámabban szól verse záró szakaszában: „Gyere pajtás, induljunk el dologra, / Ki ránk számít, ne építsen homokra, / Miénk a föld, miénk a gyár, a bánya, / Jó szerencsét, boldog jövőt hazánkra!”

A prózaírók hagyományos gárdája (Mikszáth, Móra, Jókai, Illyés) mellett számos új, kortárs név szerepel: Bóka László, Gergely Sándor, József Jolán, Fehér Klára, Tardos Tibor, a pálmát azonban Újvári Imre és Nyíresi Paula viszi 5-5 írással. A nevek többsége a magyar irodalomban és a sajtóban még évtizedekig ismerősen cseng, de van, amelyik csak egy-két évig. Illés Béla a saját tapasztalatait írja le *Az orosz munkás és az orosz paraszt* c. olvasmányban (Ő a Vörös Hadsereg őrnagyaként tért haza az emigrációból). Olvashatunk Komszomolszk város felépüléséről, Martos Flóráról és Kilián Györgyről, az illegális mozgalom két mártírjáról, a vietnami szabadságharcosokról és arról, hogyan készül a *Szabad Nép* (a párt napilapja). Három olvasmány foglalkozik Lenin, Sztálin illetve Rákosi gyermekkorával és iskolás éveivel, – a tankönyvírók súlyt helyeztek rá, hogy a politikai vezetőket emberi közelségbe hozzák a gyerekek és fiatalok számára (*Lenin gyermek- és iskolás évei, Az acélos Szoszó, Rákosi Mátyás iskolai életéből*. – Némi magyarázat: Szoszó a Joszif beceneve, az „acélos” nevezet pedig az illegalitásban felvett Sztálin névre utal.)

A klasszikus Tolsztoj és Kuprin mellett Csárusin és Katajev a kortárs orosz irodalmat képviseli, természetesen Oszejeva és Kononov is (az utóbbi ezúttal egy Lenin-szoborról ír), de olvashatunk az Ifjú Gárda ukrán partizánvezérének életéről, továbbá ukrán és belorusz népmeséket. Újdonság, hogy bolgár és román tankönyvek olvasmányából ismerhetjük meg a gyapotot és a fűrészgyárat.

Az új társadalmi berendezkedés, az új intézmények és személyek (hazaiak és külföldiek, – elsősorban szovjetek, de alkalmanként más szocialista országbeliek) megjelennek, és évről-évre nagyobb szerepet kapnak az általános iskolai tankönyvekben.

A *Negyedik könyvünk* már egységesen készült városi és vidéki általános iskolások számára, az 1950. és az 1952. évi kiadás között azonban nagy a különbség. A korábbi kiadás 431 oldal, a későbbi 483, súlyos feladat akár csak a könyv kézbe vétele is. Az olvasmányok is hosszabbodnak, az 1950. évben összesen 146 írás jelent meg, ebből 37 vers, kevesebb, mint korábban, alig egynegyede az összes írásnak. A költők között kevés az új név: Juhász Gyula, a századelő klasszikusa, Juhász Ferenc pedig az ekkor induló fiatalok egyike (1928). A Petőfi versek közül a társadalmi töltetűek kerülnek elő (*A nép, A magyar nemes, Pató Pál úr, Nemzeti dal, Csatadal, Föltámadott a tenger, Háború volt*). *A puszta télen* is felfogható némiképp rebellis írásnak, az *Egy telem Debrecenben* pedig a költő saját nyomorúságáról vall. Arany Jánostól *A hunok tábora a Buda halálából* vett részlet. *A Mátyás anyja* az első teljes szöveggel közölt ballada, a könyv elején pedig az Arany Jánostól kevésbé ismert *Ne légy babonás!* c. négy soros vers áll.

Devecseri Gábor a Katonai Akadémia fiatal tanára és a néphadsereg tisztje, két verse szerepel a negyedik könyvben, mérsékelt hitelű *A magyar békegyűlésre* című, ellenben éveken át tanították és szavalták *A béke katonái*-t, a hosszú költeménynek ezúttal is az utolsó versszakát ismertetjük: „Irtsuk hát buzgalommal, / ki vésővel, ki tollal, / s ha ránk támad, szuronnal, / a tőke vadonát! / Öntözzük kertjeinket! / Szeressük fegyverünket! / Ördög se ver le minket! / Előre katonák!”

A magyar prózaírók sora a századelőről Eötvös Károllyal (balatoni történetek) és Krúdy írásával bővül, Szabó Pál, Hajnal Anna kortársak, Vas Zoltán a Tanácsköztársaságról, Illés Béla Zalka Mátéről, Máté György Schönherz Zoltánról és Rózsa Ferencről ír, Zsombor János pedig Sztahanovról. (Ismét némi magyarázat: Vas Rákosi börtöntársa volt, politikus a párt második vonalában, Zalka, Schönherz és Rózsa az illegális kommunista mozgalom mártírjai, Sztahanov szovjet bányász, nevét termelési mozgalom és a sztahanovista=élmunkás szó őrzi.)

A szovjet és más szocialista országbeli írók aránya tovább növekszik. A klasszikus Csehov, Puskin és Gorkij mellett a kortárs Permjak, az elmaradhatatlan Kononov (ezúttal: *A kisfiú és Lenin*), Cvetanov, Vaszilenko, Mihalkov, a népszerű Iljin – ő a *Hogyan lett az ember óriás?* című, nagy sikerű civilizációtörténet szerzője – itt tíz (!) olvasmánnyal szerepel. Tatár mese mellett román olvasmány szól a hörcsögről, a harakályról, a villámról, a búzáról és az emberi testrészekről, valamint egy hős ukrán felderítő kisfiúról. Két szovjet tankönyvből átvett olvasmány a köszénről és a vitaminokról mesél.

A kor szellemében fogant Újvári: *Példaképeink, a szovjet pionírok*, Kende: *Ságvári Endre, a magyar ifjúság hőse*, egy *Találkozás Lenin elvtárral* c. írás és Szerémi Bo-

riska tollából: *Rákosi Mátyás*. Különös folyamat: a szovjet, román, bolgár tankönyvek-ből átvett olvasmányok köznapi fogalmakat, közismert állatokat mutatnak be, a magyar íróknak viszont egyre több, a szovjet történelemhez és a munkásmozgalomhoz kapcsolódó írását tartalmazzák a tankönyvek.

A *Negyedik könyvünk* 1952. évi kiadásának részletes ismertetése már szétfeszítené e tanulmány kereteit. Nemcsak a 483 oldalas terjedelem miatt. Anyagát az alábbi fejezetek szerint közli: *Szeresd hazádat, Hazánk hősi múltjából, Hazánk tájai, vidékei, Ismeretek a természet és a technika köréből*, – a könyvhöz továbbá *Nyelvtan és helyesírás, Magyarország földrajza, Számtanpéldák gyűjteménye és Térkép függelék* járul, – kétségteljesen sokoldalúan rendezett és tartalmas összeállítás. A *Szeresd hazádat* fejezetbe két Petőfi vers került (*Füstbement terv, Csataadal*), valamint egy-egy Kónya és Devecseri vers. Címek a *Hazánk hősi múltjából*: Darvas József: *A törökverő*, Gárdonyi: *Eger ostroma*, Mikszáth: *Esze Tamás*, de Zrínyi, Móricz, Krúdy szövegeket is találunk itt. Továbbá Veres Péter: *Aratósztrájk*, Kovai Lőrinc: *A véres csütörtök*, Rideg Sándor: *Irgalom nélkül* (a Tanácsköztársaságról). Különös írás József Joláné: *A nagy forradalmár és a költő találkozása* Rákosi Mátyás és József Attila életének egy mozzanatáról szól, – amelyet a munkásmozgalomtörténet utólag nem igazolt.

A magyar tájak között a régi Pest-Buda elevenedik meg Kazinczy tollából, a Hortobágy, Sáropatak és a palóc föld, Aggtelek és a Balaton, történet szól az erdei munkásokról, a varsahalászokról és a Mátrai Erőműről.

A külföldi szerzők között olvasható Gajdar, Troncsin neve, Ivan Kozseduk a levegő hősről ír, Tyihonov *Párviadal* címen egy német pilóta és egy szovjet mozdonyvezető különös küzdelméről, Cseng-Te- Kun a harc és a munka hősről.

A *természet és technika köréből* rovat üdítő jelenség, a búza, a gyapot, a burgonya szerepel benne, a papiros- és a ceruzagyártás, „a faekétől a traktorig”. Kitaibel Pál, Bugát Pál és Vásárhelyi Pál nevével talán először találkozunk a negyedik diák (Micsurinről már tavaly hallott!). A korszak nevezetes növénye az újonnan kitenyészített gumipitypang, orosz nevén: kokszagiz, álljon itt vele kapcsolatban egy idézet a tankönyvből: „Sztálin elvtárs felhívással fordult a szovjet emberekhez: – Menjetek ki a mezőre és keressetek olyan növényeket, amelyekből gumit lehet termelni.” Megtalálták, és lett a gumipitypang.

A megnövekedett anyagmennyiség és a tankönyv felosztása már a következő évek tantárgyait készíti elő: a történelmet, a földrajzot és a természetrajzot.

Az ötödikes *Magyar könyv* már címében is a tantárgyat jelöli, olvasmányai hosszabbak, a 302 oldalon 59 írást találunk, ebből 22 vers. A korábbi (1949) és a későbbi (1956) kiadás között komoly különbség érezhető. A versek több mint fele Petőfi-költemény, először olvashatja a diák az *István öcsémhez*, *A tintásüveg*, *a Hírös város...*, *Az Alföld* és a *Megy a juhász* számon c. verseket, továbbá részleteket a *János vitézből*. Arany Jánostól a *Családi kör* (a könyv bevezetőjeként) és a *Rege a csodaszarvasról* olvasható.

A külföldi költők között meglepetés, hogy ezúttal két franciával találkozunk (La Fontaine: *A tücsök és a hangya*, Rimbaud: *A kenyérlesők*, – mindkét vers valóban számíthat a tízévesek érdeklődésére). Majakovszkijtól ismét a *Májusi dal* szerepel (harmadszor), Scsipacsovtól a *Fiúk* c. vers.

Szép és igényes a prózakínálat is, a magyarok közül először szólal meg Nagy Lajos, Tersánszky, Gelléri Andor Endre, Kaffka Margit, – a szerkesztők franciás rokonszenve Victor Hugo és Charles Perrault (XVII. századi meseíró) olvasmányokat helyeztek el a tankönyvben. Az orosz-szovjet írók sora ezúttal nem bővül, Permjaktól tudhatjuk meg: *Hogyan lesz a nyírfából nemes furnir lemez?*

Az Oktatási Minisztérium 1954. évi tananyag-csökkentési rendelete alapján rövidebbek lettek ez évtől a tankönyvek, az új ötödikes Magyar könyv is több mint egyharmadával. A tananyag meglehetősen szűk történelmi időre és Petőfi költészetére épül. Az *Itt születtem én ezen a tájon* c. fejezet a költő életrajzi, családi és színészverseit tartalmazza, valamint egy-egy írást Petőfiről, Móra illetve Jókai tollából. A *Népmesék* (második összefoglaló fejezet) között egy magyar (*A kevély bíró meg az erős szolgalegény*) és két orosz mesét olvashatunk (*A két Simeon* és *A szürkebajszú macska*), de vannak itt népdalok és Illyés Gyula írása arról: *Hogyan készült a János vitéz?* A *Dalom – viharodnak előjele forradalom* – döntően Petőfi forradalmi verseiből készült összeállítás, amely Petőfi 1848-as Naplójának részleteivel zárul. A *Föltámadott a tenger* újabb öt Petőfi műre épül (*Nemzeti dal*, *Föltámadott...*, *15-dik Martius*, *Lenkei százada* és újabb *Napló* részletek). Bölöni György ugyanitt Táncsics Mihály kiszabadításáról ír, Mórincz a *Pozsonyi mese* és a Kossuth a *Burgban* c. írásában tisztelgőleg 1848 emléke előtt. *Fényesebb a láncnál a kard*, – ez már a szabadságharc irodalma, Petőfitől *A vén zászlótartó*, *Nincsen többé szeretett király*, *Itt a nyílam, mibe lőjem...*, *Golyók sivítanak*, *Az erdélyi hadsereg*, *Csatában*, *Egy gondolat bánt engemet*. 1848-49 ügyében azért más is szót kap, Fábrián Gyula: *A diákok sorozása*, *A branyiszkói roham*, Illyés Gyula: *Petőfi, a kiképzőtiszt*, *Petőfi halála* c. írások, Jókaitól *A szolnoki csata*, Illés Bélától: *A Guszev ügy* (amelyről már a kortársak nagy része is tudta, hogy történelemhamisító koholmány). A könyvben Bronyiszlav Kezsun versét találjuk még: *Petőfi szobra Budapesten*, a zárszó pedig Rákosi Mátyás ünnepi beszéde 1948. III. 15-én.

A hatodikos magyar könyv 1949-es és 1955-ös kiadása között jelentős a különbség. A korábbi kiadás szinte „versgyűjteménynek” tekinthető, talán minden korábbinál bővebb és változatosabb. A klasszikus magyar költők névsora itt Garay Jánossal bővül, Arany balladáái közül a *Szibinyáni Jankot* olvashatjuk, valamint *A bajusz*, *A fülemüle*, *A Jóka ördöge* c. életképeket. Friss színfolt Phaedrus és La Fontaine három illetve két verse, egy kuruc tábori dal (*Te vagy a legény*, *Tyukodi pajtás*) és Puskin egy verse. A prózai szövegek kínálatából figyelemre méltó újdonság Aisopos, Heltai Gáspár, Fáy András, Czuczor Gergely, Molière, Kaffka Margit írása, az oroszok közül Solohov, Makarenko, Fagyev.

Az 1955. évi kiadású hatodikos könyv témák szerint tagozódik. Az *elnyomott nép költészete* című fejezetben Fazekas Mihály *Lúdas Matyija* szerepel, a *Rózsa és Ibolya* c. magyar és a Berennyikov *Foma* c. orosz népmese, Arany Jánostól pedig *A fülemüle*, *A szegény jobbágy*, a *Rege a csodaszarvasról*. A könyv második részét Arany János *Toldijának* a teljes szövege teszi ki, amelyet a végén Petőfi *Arany Jánoshoz* c. verse egészít ki. A néma tartomány (a fejezetcím is Arany *A walesi bárdok*-jából való!) egy Jókai részletet (*A Kőszívű ember fiaiból*) és két Mikszáth novellát tartalmaz (*A Balajthyuradalom*, *A gyártulajdonos jószívűsége*).

*Az ember legyőzi a természetet* c. rész egy sor érdekes olvasmányt kínál: Móra Ferencről humoros íromány *A gellérthegyi távirgány*, Jókaitól a *Harc a bányatűzzel* (a Fekete gyémántokból), szerepel itt Déry Tibortól *A jéggyárban*, Polevojtól pedig a *Medvekaland*, – részlet a maga korában népszerű *Egy igaz ember* c. regényből.

A hetedik magyar könyv folytatja a megkezdett koncepciót, egyegy magyar költő életművének részletes bemutatását. A tankönyv (az 1952-es kiadás) ötödikben Petőfi, hatodikban Arany, hetedikben Ady és József Attila költészetéből kínál bőséges válogatást. Bár a könyv ezúttal is Petőfivel indul (*A XIX. század költői*), majd Nyekraszovval folytatódik (*A magvetőkhöz*), de utána Ady bemutatása következik. Ady mindenképpen problémásabb, hiszen például szerelmi költészete teljes egészében hiányzik a tankönyvből, a válogatás (12 vers) azért így is igényes: *A grófi szérűn*, *A téli Magyarország*, *A magyar Ugaron*, *Proletár fiú verse*, *A csillagok csillaga*, *Történelmi lecke fiúknak*, *Fölszállott a páva*, *Ifjú szívekben élek*. Azért ezek a versek „egy irányba mutatnak”, Adynak nyilvánvalóan csak egyik költői arcát tárják fel.

Különös, hogy József Attila (a kötet másik „kedvezményezettje”) árnyaltabb válogatással szerepel, a család, a vidék, a természet olyan versekben szólal meg, mint a *Lidi néémnek*, a *Mama*, az *Altató*, a *Hangya*, a *Perc*, a forradalom és a munkásmozgalom felé talán csak a *Favágó* mutat. A külföldiek közül új szint jelent a francia Éluard (*Spanyol földön*), a chilei Neruda (*Valahol Amerikában*), egy sor szocialista országbeli költő: a cseh Bezruc, a szlovák Hecko, a román Densusianu, végül a szovjet Bezimenszkij, akinek a *Rákosi beszél* c. versét olvashatjuk. Tyihonovnak (aki ekkor a szovjet írószövetség elnöke volt) három versét is közli a könyv, *A szovjet hadsereg*, *A szovjet zászló* és a *Pohárköszöntő* címűt, ez utóbbi éveken át szerepelt a külföldi költők magyarországi verskínálatában, – egészen 1956 végéig (de még 2009-ben is említette és idézett belőle egyik vezető színészünk a Magyar Televízióban).

A hetedik magyar könyv újabb kiadása (1954) rövidebb, tematikusan szerkesztett, de a témák azért itt is „egy irányba mutatnak”: *A forradalom viharmadara*, *Az úri Magyarország*, *Szabad ország*, *A szocializmus országa* című fejezetek épülnek egymásra. Az első részben Petőfi, Ady, Mikszáth, Móricz, Juhász Gyula verseinek, rövid prózájának sokadik közlései szerepelnek, *Az úri Magyarországon* József Attila, Darvas József (ő akkoriban magyar művelődési miniszter volt), Illyés, Déry írásai, a *Szabad ország* c. fejezet a kortárs fiatalabb szerzőktől közöl (Zelk, Illés Béla, Devecseri és az erdélyi Nagy István). *A szocializmus országa* részben Gorkij, Zamojszkij, Jakovlev, Fagyev, Szimonov szövegei, sőt maga Sztálin sorai is olvashatók.

A nyolcadik magyar könyvben (1949-es kiadás) nyilvánvaló a szándék, hogy világirodalmi és magyar irodalomtörténeti kitekintéssel „bocsássák el” a diákokat, ebben olyan tankönyvszerkesztők vállalnak szerepet, mint Király István, Deme László, Szabolcsi Miklós. A 145 írás között szerepel Homeros, Vergilius, Horatius, Petrarca, a XIX. századiak közül Baudelaire (*Az albatrosz*) és Verlaine (*Érzelmes utazás*). *A magyar előidőkből a Himnusz Szent István királyról*, Balassa (!), Batsányi, Berzsenyi, Kisfaludy Károly, nyolc Arany vers, négy Vörösmarty, Babits, Kosztolányi, József



Attila. Az ókori prózát Platón és Tacitus, a későbbit Swift, Voltaire, Hugo képviseli, de olvashatjuk a *Halotti beszédet*, Szenczi Molnárt, Pázmányt, Katonát és Széchenyit, Eötvöst és Kossuthot, Keményt és Madáchat. Gorkijt, Fagyevet, Nexöt és Sztálint. Összességében példaértékűen igényes tankönyv.

Valamit megőriz a korábbi elvekből a nyolcadikos könyv 1954. évi kiadása is. A szerkesztők azonban itt már a múlttal és a külföldiekkel egyaránt szűkkeblűek voltak. Balassi és Zrínyi egy-egy verssel illetve versrészlettel szerepel, a kuruc költemények után Katona (*Tiborc panasza*), Vörösmarty (*A bűvár Kund, Szép Ilonka*) olvasható, Kossuth, Arany balladák, Ady forradalmi versei, valamint Horváth Márton: *Lobogónk*, Petőfi és Révai József: *Ady Endre c. írásai* (Horváth és Révai a párt ideológusai az 1950-es években). József Attilától a *Csoszogi, az öreg suszter és a Mondd, mit érlel...* A kortárs magyar írók blokkját Darvas József, Veres Péter, Juhász Ferenc, Benjámin, Kónya és Zelk alkotja, a szovjetet Gorkij, Majakovszkij és Zsdanov.

\*

Talán jelképes értékű, hogy az évtized magyar irodalmi tankönyveiben az elsőként említett mű a *Mennyből az angyal* volt, az utolsó pedig a szovjet teoretikus, Zsdanov írása. Mindeközben nagy és sokirányú változás következett be a magyarországi tankönyvek tartalmában és szemléletében.

A vallásos világkép – Isten, a szentek, a keresztény ünnepek, de még a vallásra utaló szóhasználat is – 1945 után megritkult és hamarosan teljesen eltűnt a tankönyvekből. A hagyományokat őrző, 1947-es, falusi iskoláknak szóló tankönyv még katolikus karácsonyi énekkel illetve a protestáns Ady Endre karácsonyi versével kezdődött, az ünnepek helyét azonban egyre inkább az évszakok köszöntése vette át, Húsvét, Pünkösd neve nem íródott le, Karácsony talán csak a *Kis karácsony, nagy karácsony...* kezdetű, egyáltalában nem egyházi énekben szerepel. Jézus Krisztus személye, születése, élete és halála nem volt többet tárgya a tankönyvnek, hivatkozás sem történt rá. A magyarországi katolikus egyházat hivatalosan a nagypapsággal azonosították, történelmi szerepét pedig a feudalizmus és a kizsákmányolás támogatásának fogták fel (*Urak, papok dölyfét már eleget túrtük*).

A magyar történelemszemlélet nagymértékű metamorfózison ment át. A történelem korábbi évszázadaira elsősorban a „haladó hagyomány” volt érvényes, pozitív szerepet csak a szegényparaszti és forradalmi mozgalmak kaptak, Dózsa parasztjai, Esze Tamás talpasai, kivételt legfeljebb a népmesei alakká átformált Mátyás király jelentett. Rákóczi vagy Széchenyi neve csak elvétve fordult elő a nyolc év olvasmánykínálatában, akkor is fenntartásokkal, származásukat súlyos ballasztként rótták fel. 1848-49 hősei közül természetesen Kossuth és Petőfi valamint Táncsics említődik, alig Batthyány, soha Görgey. A szabadságharc leverésében a *cári* csapatok voltak az osztrákok szövetségesei, nem az *oroszok*. A Kiegyezés megbocsáthatatlan történelmi ballépés (bűn!) a szocialista történelemszemlélet számára, Andrassy Gyula ugyanúgy nem szereplője a tankönyvnek, mint a két Tisza. De a hatvannyolc évig uralkodó Ferenc József sem, a magyarbarátként ismert Erzsébet királyné sem, Károly király sem, sőt a köztársaságot kikiáltó Károlyi Mihály sem, hogy Bethlen Ist-

vánról, Teleki Pálról vagy bármelyik XX. századi magyar történelmi szereplőről már ne is beszéljünk. Horthy kormányzó – kevés említésekor – a gonosz szinonimája.

A magyar történelemben évszázadokon át vezető szerepet játszó nemesség, a dzsentri réteg, sőt, az 1867 után a hatalomban részes polgárság egyaránt retrográd minősítéssel szerepel, az „úri osztály” állandó jelzővel, akik ráadásul kétszer is pusztulásba vitték az országot (a két világháborúba). Az irodalomkönyvben nem íródik le, és nem hangzik el Trianon neve sem, és semmi abból, ami ehhez a fogalomhoz és történelmi témakörhöz kapcsolódik. Nem létező fogalmak az elcsatolt magyar területek (Erdély) és a határokon kívül rekedt magyar kisebbség, a magyarországi nemzetiségek, de még a holokauszt (1944-ben) és a németek kitelepítése (1945 után) sem. Valamint a kivándorlás sem, a hazáját elhagyó szegényparaszti és munkásrétegek nem számíthatnak a szocialista tankönyvírók rokonszenvére, a fogalom legfőljebb a József Attila versben hangzik el: „*S kitántorgott Amerikába másfél millió emberünk!*” A XIX. századvégről és a korai XX. századból mindössze az agrármozgalmak, aratósztrájkok szerepelnek alkalmanként a tankönyvben, az u. n. „vérvörös csütörtök”, a budapesti munkásmozgalomnak ez a korai demonstrációja.

Sajátos, ellentmondásos lesz a tankönyvekben bemutatott történelemkép 1919-cel kapcsolatban. A Tanácsköztársaság 131 napja alkalmas lett volna a proletariátus korai erejének, történelmi szerepének bemutatására. Csakhogy...! Csakhogy Kun Béla, Szamuely Tibor és a mozgalom vezetőinek nagy része a szociáldemokrácia felől indult (vagy mindvégig szocdem is maradt!), tehát alkalmatlan a kommunista történelmi szerep viselésére. Az 1950-es években még élő tanúk sora emlékezhetett a Tanácsköztársaság számos véres atrocitására, a mozgalom nehezen indokolható, gyors befejezésére (valójában egy vasutasztrájk buktatta meg), és a vezetők sietős nyugatra szökésére. Illetve arra, hogy Kun Bélát maga Sztálin végeztette ki moszkvai emigrációja során. Vagyis: az esemény ugyan példaértékű, a vezetők azonban nem azok. Ezért kellett a tankönyvben bemutatott (festett, koholt!) Tanácsköztársaságképnek új szereplőt – egyetlen főszereplőt! – kreálni, erre a hatalomra került, kommunista vezető, Rákosi Mátyás volt egyedül alkalmas.

Az újabb kori magyar történelem főszereplői az illegális munkásmozgalom résztvevői és mártírjai lettek. Nevük, tevékenységük, a Horthy-korszak által való üldöztetésük és haláluk sorra bekerült a tankönyvekbe. Kettős céllal: a magyarországi munkásmozgalom népszerűsítése okából, új „szocialista embertípus” kialakítása céljából, másrészt pedig azért, hogy a 6-14 éves fiatal szembe fordítsa „az úri Magyarország” előző félszázadával. Mindeközben a kortársi, szocialista magyarországi történelemből (vagyis az illegális mozgalom mártírjainak jogutódjaiból!) egyetlen név került a tankönyvbe: a Rákosié. Az ő személye körül kezdettől megvalósult az a folyamat, amelyet – némi eufemizmussal – személyi kultuszként ismer a történelem.

Az ifjúsági mozgalom is hamar megjelenik a tankönyvekben, kezdetben csak mint „iskolai díszítőelem”, az osztálytermet az Előre! felirattal, úttörő jelmondatokkal, a vörös nyakkendővel, a kommunista párt vezetőjének az arcképével díszítik. (Az 1945 előtt volt – bár csak 1948-ben feloszlott – cserkészmozgalom nevét sem írták le többet, sőt Cooper népszerű kalandregényének a címét is *A cserkésztől A nyomkeresőre* változtatták.)

Ahogy a magyar történelem egyre inkább szegény, csonkított és kulissza jellegű lett, ahogy napról-napra erőteljesebben váltotta le egy osztályalapú, forradalmi csoport, úgy hirdették egyre erőteljesebben „a magyar-szovjet barátságot”, mint a legújabb kori magyar történelem meghatározó elemét. Az első évek tankönyveiben még a háború emléke, az elesett vörös katonák jelentették a nem-magyar elem jelenlétét. A magyar hadsereg harcai és kiszorítása az országból, a doni katasztrófa, a Debreceni csata, Buda ostroma, – mindez említetlen és említhetetlen maradt, helyette a felszabadulás elnevezés jelentette a szovjet katonai megszállást. A szovjet élet és haderő, a szovjet környezet és gazdaság fokról-fokra jelenik meg és terjed a magyar tájékoztatásban, a magyar sajtóban, és természetesen a magyar iskoláskönyvekben is. Hamarosan mindezek elsődlegessé és megkérdőjelezhetetlenné váltak. A szocialisták hirdette nemzetköziségből szolgálai és esztelen szovjetimádat formálódott. Az „élő szovjetek” közül persze akkor is kizárólag Sztálin szerepelt (képpen, szövegben, hivatkozásban), a korábbi évtizedekből Lenin és Gorkij, a partizán Kosevoj, vagy Micsurin, az elhíresült biológus.

A nemzetközi kitekintésben tehát nagy és egyre növekvő szerepet játszott a Szovjetunió, a szocialista országok neve nagy ritkán azért előfordult, többségében semleges témákban közölt a tankönyv román vagy bolgár szemelvényeket (a hörcsögről, a fűrészgépről, a jéggyártásról). Már az NDK sem került azonban a tankönyvek érdeklődési körébe, mivel a német nevet baráti összefüggésben nem kívánták emlegetni. A „tőkés nyugat” országainak neve le nem íródott, egy-egy sommás megjegyzés hangzott el nagy ritkán a kapitalizmus ellen harcoló néptömegekről, Jugoszlávia neve is ismeretlen maradt a tankönyvek olvasói számára.

Az irodalomról árnyaltabb képet kapott az általános iskolák diákja az 1945-1955 közötti években. Az évtized folyamán mindvégig érződik a tendencia, hogy a magyar irodalom valódi értékeit meg kell és meg lehet ismertetni a 6-14 éves gyerekekkel, olvasó fiattalá lehet nevelni őket, és el lehet juttatni hozzájuk mindazt az „üzenetet” (vagy annak egy részét legalább!), amelynek a magyar irodalom oly bővében van. Az irodalomoktatás, a közölt versek és prózai szövegek nagy része ellenállt a tankönyvben hirdetett történelemszemléletnek, vagy inkább: a magyar irodalom őrizte és mentette át a felnövő nemzedék számára mindazt, ami a kialakítandó és megőrzendő nemzettudat számára szükséges volt.

Némi demokratizálódás az irodalomszemléletben azért kezdettől végbe ment, mind egyes alkotók és életművek hangsúlyozásával (pl. Fazekas *Lúdas Matyija*), mind az egyes életműveken belül, a hangsúlyok áthelyezésével. Petőfi vezető szerepe mindvégig megvolt megmaradt, mind abban az értelemben, hogy a nyolc év tankönyvei az ő verseiből közölték a legtöbbet, mind abban az értelemben, hogy a Petőfi-életmű szinte minden részlete bemutatásra került. A családi, a tájversek, az életképek mellett a *János vitéz*, a magyarság és a forradalmi versek, az 1848-as *Napló*, sőt helyel-közzel még szerelmi költészete is. Petőfi személye azért mind a nemzeti költő megismertetésére, mind a forradalmi költő ébresztésére alkalmas volt.

A magyar irodalom nagy klasszikusai – a tanulók életkorához mérten – kezdettől jelen voltak a tankönyvekben. Arany, Vörösmarty, Csokonai, hangsúlyosabban Ady és József Attila. Ady egyoldalúbban, inkább, mint forradalmár és „az úri Magyarország” ostromozója, József Attila inkább a Petőfiéhez hasonló harmóniát sugallta. Petőfi János

vitéze és Arany *Toldija* hatodik-hetedikben teljes szövegével került a tananyagba, de részletek már korábban is elhangzottak belőle. Radnótitól viszonylag kevesebb vers jelent meg, de hiszen az életmű legértékesebb része csak a *Bori notesz* megtalálása után vált közkinccsé. Kosztolányi, Tóth Árpád, Juhász Gyula kevés verssel ugyan, de végig jelen van. A régi magyar irodalom tudatos közlésére csak nyolcadikban került sor, de egy-egy költője helytel-közzel már korábban is szerepelt (Amadé, a kuruc költészet darabjai, Kölcsey *Himnusza* többször is, – Berzsenyi, Vajda ritkán). Szép számban szerepelnek népdalok, népmesék vagy éppen népballadák, a kisebbeknek mondókák, találós kérdések, közmondások, – vagyis a népköltészet a műköltészettel mintegy azonos értékben van jelen a tankönyvekben.

A kortárs irodalommal némiképp más a helyzet. A kortárs írok közül döntően a szocializmussal rokonszenvezők kaptak megszólalási lehetőséget, a fiatalok közül Devecseri Gábor, Zelk Zoltán, Kónya Lajos, Benjámin László, az idősebbek közül leginkább talán Illyés Gyula. Amíg a klasszikusoktól egyenletesen magas színvonalú írásokat olvashatunk, addig a kortárs szerzők műveiben láthatóan a politikai tartalom volt a közlés alapja: kínos színvonalbeli különbségek tapasztalhatók, remekművek szerepelnek száználmas propagandairatok mellett. A korszakra jellemző, s a maga korában nyilván ismert, de napjainkra elfelejtett versekből egy csokornyit megőriz a melléklet – kor-dokumentumként.

A prózai művekből többnyire csak részleteket közölhet a tankönyv, de e téren sem lehet hiányérzetünk: Jókai, Mikszáth, Móra, Gárdonyi, Krúdy több írásával mindvégig jelen van. A fiatal kortárs prózaírók száma kevesebb, a közölt művek színvonala is változó. Értékénél jóval kisebb mértékben szerepel a tankönyvekben a költők közül Szabó Lőrinc, teljesen hiányzik a politikailag száműzött Erdélyi József és Sinka István, a prózaírók közül Nyírő, Márai és még számosan, természetesen Szabó Dezső vagy Herczeg Ferenc, valamint „az úri Magyarország” szórakoztató írói (beleértve több ifjúsági író is).

A külföldi irodalom alkotói között „taroltak” a szovjetek (főként az oroszok), a klasszikusok is (Puskin, Lev Tolsztoj) meg a kortársak is (beleértve Gorkijt, Alekszej Tolsztojt), köztük Fagyjev, Katajev, Marsak, Gajdar és azok a szovjet írók, akiknek a nevét már valószínűleg csak a magyarországi kiadású világirodalmi lexikon őrzi. A szocialista országok irodalmából elsősorban a napi (esetleg mozgalmi) értéket alkotók kerültek be a tankönyvekbe, műveik aligha hagytak nyomot a korszak magyar fiataljainak emlékezetében.

A világirodalom megismertetésére a nyolcadikos magyar könyv szerkesztői tettek kísérletet, az ókor és középkor irodalmának szemelvényes közlésével sikeresen, a XIX. századból két francia költő szerepel egy-egy verssel, a XX. század nyugati világirodalma azonban „terra incognita” maradt az évtized magyar iskolásai számára.

Olyan folyamatnak voltak részesei ezek a fiatalok, amely még évtizedekig (de legalább néhány évig!) folyt tovább hasonló szellemben, ha nem is ilyen következetességgel. A helyes irodalmiszellemi tájékozódáshoz az alapokat és a késztetést a továbblépéshez megkaphatta – aki akarta. Ugyanakkor egy beszűkült világkép borult a gyermekolvasó fölé, amely egyetlen társadalmi berendezkedést és szellemi irányvonalat tartott követendőnek, és várt el olvasóitól.

A következő esztendő, 1956 azért alapjaiban megrázta ezt a világszemléletet, és ha „a tankönyvkiadás malmai lassan is őrölnek”, egy sor fölösleges és káros elem idővel csak kikerült a tankönyvekből, mérséklődött vagy arányaiban megváltozott, de ezek már egy másik korszak tankönyvei voltak, más diákokkal és más tanárokkal.

*(A szerző által a vizsgálatba bevont tankönyvek jegyzéke, valamint a szemelvények a tankönyvekben közölt versekből a folyóirat elektronikus változatában olvashatók!)*

**János Lukáts: „Be reality from your example”. The world concept of the history books of primary schools 1947-1955.**

By content analysis of schoolbooks of primary schools the author describes how the social and political changes are reflected in the texts of the schoolbooks of primary schools. The analysis of these books proves clearly that the content of these books are by the political orientation basically determined.

**János Lukáts: „Dein Beispiel werde Wahrheit!” Das Weltbild der Lehrbücher unserer Grundschulen 1947-1955.**

Der Verfasser demonstriert durch inhaltliche Prüfung der Lehrbücher der Grundschule wie die gesellschaftlich-politische Veränderungen sich in den Schulbüchern der Grundschule abzeichneten. Die Analyse der Lehrbücher bezeugt eindeutig, dass die politische Anschauung der betroffenen Epoche den Inhalt der Schulbücher grundsätzlich bestimmte.